

FRA GRGO VASILJ

(1886.-1945.)

Često svojeglav na početku svećeničke službe, a kasnije proslavljeni mostarski gvardijan okrutno je ubijen od strane jugoslavenskih komunista u Mostaru 14. veljače 1945. Njegovo tijelo bačeno je u Neretvu, a njegovi posmrtni ostatci nikada nisu pronađeni.

Djetinjstvo i školovanje

Fra Grgo (Jozo) Vasilj rođen je 13. ožujka 1886. u Međugorju, tada župa Gradnići, od roditelja Andrije i Mare, rođene Pehar. Dan nakon rođenja krstio ga je fra Tadija Beljan st., župnik u Klobuku, koji se valjda slučajno zatekao u Gradničima. Krstni kum bio mu je Martin Ivanković iz Bijakovića. Ponegdje u arhivskim izvorima navodi se i njegovo duže prezime Vasiljević.¹ Pučku školu završio je u Gradničima. Jozo Vasilj je 1900. godine upisao gimnaziju kod franjevac na Širokom Brijegu. Iz dostupnih podataka vidimo da je u školskoj godini 1901./02. Jozo (fra Grgo) Vasilj pohađao II. razred gimnazije, a u školskoj godini 1902./03. upisao III. razred gimnazije.² Spomenutu gimnaziju uspješno je završio 1905. godine.³

Bogoslovni studij u Mostaru (1906.-1910.)

Fra Grgo Vasilj upisao je po svršetku godine novicijata na Humcu studij Franjevačke bogoslovije u Mostaru školske godine 1906./07., a završio ga je 22. lipnja 1910.,

1 Matica krštenih sv. Blaža, Gradnići, sv. V, str. 443, br. 428.

2 Ante MARIĆ, *Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu*, sv. 1, Mostar, 2011., str. 204-206.

3 Robert JOLIĆ, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, Mostar, 2011., str. 425-426.

kada su studentima četvrte godine održani završni ispiti.⁴ U prvom semestru na Franjevačkoj bogosloviji (1906./07.) imao je samo tri predmeta: spekulativna filozofija (odličan), te klasične jezike (dobar) i povijest Crkve srednjeg vijeka (dobar). U ljetnom semestru: filozofija (odličan), retorika (dobar), latinski jezik (dobar), povijest Crkve (pohvalno). Vladanje: dobro. U zimskom semestru 1907./08. pokvario je ocjene: filozofija (vrlo dobar), klasični jezici (dovoljan), sociologija (dovoljan), povijest Crkve novoga vijeka (dovoljan). Vladanje: dobro. Slično i u ljetnom semestru. Vladanje: pohvalno. Zimski semestar 1908./09. godine: apologetika, dogmatika, moralna teologija (sve dovoljan - *sufficenter*), kanonsko pravo (pohvalno - *laudabiliter*) i povijest Crkve (dovoljan). U ljetnom semestru sve ocjene dovoljan (*sufficenter*); predmeti kao u zimskom semestru. U zimskom semestru 1909./10. slično: sve ocjene dovoljan, a kanonsko pravo dobar; vladanje i marljivost pohvalni. U ljetnom semestru je ocjene popravio: Sveto pismo dovoljan, dogmatika dobar, moralna teologija pohvalno i kanonsko pravo pohvalno. Vladanje i marljivost također pohvalni. Profesori su mu bili fra Leo Petrović, fra Lujo Bubalo, fra Jerko Boras, fra Ante Majić, fra Nikola Šimović, fra Skender Musa.⁵ Studij je fra Grgo nastavio u inozemstvu, u Njemačkoj.

Tijekom studija u Mostaru bio je aktivan član Književnog zbora hercegovačke bogoslovne mladeži "Bakula" u akademskoj godini 1908./1909.⁶ Tjedan dana nakon ljetnog ispitnog roka 1909. godine, klerici su pripremili i na svečanom sijelu predstavili prvi "Izveštaj književnog zbora hercegovačke franjevačke bogoslovne mladeži 'Bakula' u Mostaru za god. 1908./09." Iz izvještaja se može dobiti dobar uvid u literarnu aktivnost studenata teologije i filozofije u mostarskoj Bogosloviji tijekom 1908./09. godine. Vasilj je izlagao književni rad pod naslovom "Narodni božićni običaji u Hercegovini" (crtica iz seljačkog života), te predavanje "Konsumni dućani".⁷ Shodno tome bio je redoviti član navedenog književnog zbora i redovito je sudjelovao u literarnim sastancima, koji su se održavali svakih dvadeset dana; od toga su bila četiri svečana i trinaest redovitih sastanaka. Među ostalim članovima, Vasilj je držao i predavanja iz filozofskih rasprava, kao što su "O stvaranju čovječje duše" i "Dobre i zle knjige".⁸

4 Tadašnji tajnik studija Franjevačke teologije bio je fra Leo Petrović. Pavao KNEZOVIC, *Studij bogoslovije u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji 1860.-1945.*, Mostar, 2012., str. 856. Usp. R. JOLIĆ, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, str. 425-426.

5 Arhiv Provincije: Liber classificationum... ab anno 1895, ff. 15-22.

6 Zbor je zasnovan i otvoren 8. studenoga 1908., a brojao je jedanaest članova. Zbor je imao jedno svečano, dva izvanredna i osam redovitih akademskih druženja na kojima su članovi iznosili svoje radnje (P. KNEZOVIC, *Studij bogoslovije u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji 1860.-1945.*, str. 195).

7 *Isto*, str. 195.

8 *Isto*, str. 197.

Bogoslovni studij u Paderbornu u Njemačkoj (1910.-1911.)

U akademskoj godini 1910./11. Vasilj je nastavio školovanje u Paderbornu u Njemačkoj. Na studij se uputio 27. kolovoza 1910. zajedno s fra Franjom Čuturrom i fra Serafinom Dodigom.⁹ U Njemačkoj, u saksonskoj provinciji u gradu Paderbornu, na studijima su se nalazili te godine fra Bonifacije Majić, fra Eugen Tomić, fra Paško Martinac, fra Joakim Boras, fra Bernardin Smoljan, fra Jako Jukić, fra Grgo Vasilj, fra Franjo Čutura i fra Serafin Dodig.¹⁰

U članku iz *Kršćanske obitelji* iz 1911. godine, broj 7-8, objavljen je tekst o franjevačkim studentima koji su studirali teologiju i filozofiju izvan Provincije. Te godine, među osam franjevaca koji su studirali u inozemstvu, bio je i fra Grgo Vasilj, koji je studirao teologiju na Sveučilištu u Paderbornu u Njemačkoj. U članku se ističe da su se hercegovački franjevci, čim bi dovršili studije u inozemstvu, vraćali u zavičaj, čemu su se svi radovali, što su redovito izražavali kroz tiskane medije.¹¹

Na studiju u Paderbornu nije išlo sve glatko, poglavito kad je riječ o nekim kolegijima koje su franjevci uspješno položili na bogosloviji u Mostaru, a ti isti predmeti nisu bili priznati na studiju Sveučilišta u Paderbornu. Klerici fra Grgo Vasilj, fra Franjo Čutura i fra Serafin Dodig uputili su 24. rujna 1910. dopis provincijalu fra Luki Begiću, u kojem navode kako su se suočili s problemom jer ne mogu nastaviti studij ove, niti sljedeće godine zbog nesklada u kurikulumima. Naime, u Paderbornu se trenutačno poučava gradivo koje su oni već položili, osim jednog dijela traktata dogmatike (*De sacramentis*) i egzegeze. Po dolasku u Paderborn studenti su predali svoje svjedodžbe o položenim ispitima prefektu studija, ali im on nije rekao ništa sve do početka akademske godine, 9. rujna. Na početku nove akademske godine, prefekt im je rekao da pohađaju nastavu iz dogmatike i egzegeze, dok ostale predmete mogu učiti privatno i polagati na kraju godine, što su oni prihvatili. Međutim, odlukom učiteljskog zbora od 22. rujna, studenti su obaviješteni da moraju ponovno pohađati i polagati sve predmete, uključujući moralku, Dekalog, crkveno pravo o crkvenim ustanovama (prvi dio) i retoriku, te da privatno učenje nije moguće jer se ta godina neće priznavati. Studenti su izrazili zabrinutost da neće moći završiti bogoslovne studije, ako budu morali ponavljati dvije godine. Prefekt im je rekao da moraju pohađati sve predmete dok ih ne polože, te da je za poteškoće kriva uprava Provincije koja nije uskladila predmete sa studijem u Paderbornu. Studenti nisu htjeli odgovarati prefektu,

9 Isto, str. 199.

10 Arhiv Provincije: SP, sv. 59, f. 249. Usp. P. KNEZOVIĆ, *Studij bogoslovije u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji*, str. 277.

11 P. KNEZOVIĆ, *Studij bogoslovije u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji 1860.-1945.*, str. 203.

već su nastavili pohađati predmete koje su već položili. Na kraju pisma, studenti mole provincijala za pomoć kako bi se situacija što prije riješila i kako im dvije godine studija ne bi bile uzaludno izgubljene.¹²

Fra Luka Begić, provincijal, poslao je pismo franjevačkim studentima 29. listopada 1910. na sveučilištu Paderborn u kojem izražava zabrinutost zbog preklapanja sveučilišnih predmeta s onima koje su već završili u prvom tečaju svog matičnog programa. Naglasio je da, kao gosti u drugoj zemlji, moraju poštivati raspored programa sveučilišta na kojem studiraju. Pohvalio je njihov postupak jer su se prilagodili tim pravilima. U vezi s kašnjenjem u učenju, fra Luka je naveo da to neće biti značajno jer će studenti imati predmete iz dogmatika: de Sacramentis in genere et in specie. Preporučio im je da privatno uče moralku, de Sacramentis i traktat de Decalogi praeceptis, jer je to korisno za njihovu službu. Dodao je da su već učili Censure i Irregularitates u kanonskom pravu. Primijetio je da su ih možda hladno primili zbog prethodnih studenata, te im je to dao kao pouku. Obavijestio ih je da će im poslati *dimissoriales* za ređenje tijekom te školske godine, jer će dvojica od njih završiti tri godine bogoslovnih nauka. Ohrabrio ih je da marljivo rade i da svojim ponašanjem i učenjem donesu koristi svojoj provinciji.¹³

Fra Grgo Vasilj i fra Franjo Čutura ponovno su uputili dopis provincijalu u lipnju 1911. godine, navodeći ponovno koliziju predmeta i probleme oko studija i svećeničkog života. Traže da ih se premjesti u neko drugo mjesto ili vrati u Hercegovinu, kako bi imali vremena položiti predmete na studiju u Paderbornu.¹⁴ Kroz nekoliko idućih mjeseci stvar je riješena i fra Grgo je priveo svoj studij kraju. O tome svjedoči saksonski provincijal fra Pankratius Rathsiheck iz Paderborna koji je uputio dopis 14. rujna 1911. provincijalu Begiću, u kojem je napisao pozitivno svjedočanstvo o uspješno završenom studiju fra Franje Čuture i fra Grge Vasilja. Uz pismo je priložena i diploma o uspješno završenom studiju fra Grge Vasilja.¹⁵ Fra Grgo je diplomirao bogoslovne studije u Paderbornu 18. lipnja, a diplomu je primio 31. kolovoza 1911.¹⁶ Podrobniji podatci o njegovu studiranju na Sveučilištu u Paderbornu, uključujući njegov studentski dosje, indeks, popis položenih predmeta i diplomski rad, nisu dostupni jer je arhiv Teološkog fakulteta Sveučilišta u Paderbornu spaljen u Drugom svjetskom ratu.¹⁷

12 Arhiv Provincije: SP, sv. 31, f. 390.

13 Arhiv Provincije: SP, sv. 31, f. 389. Usp. P. KNEZOVIĆ, *Studij bogoslovije u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji*, str. 204.

14 Arhiv Provincije: SP, sv. 33, ff. 154-155.

15 Arhiv Provincije: SP, sv. 33, f. 485.

16 Arhiv Provincije: SP, sv. 33, ff. 489-490.

17 Dopis e-poštom je poslan 10. lipnja 2024. Tajništvu Teološkog fakulteta na Sveučilištu u Paderbornu.

Redovništvo i sveti redovi

Pretpostavljam da je fra Grgo donio odluku o svom životnom pozivu nakon završetka pučke škole. Međugorski župnik fra Dujo Ostojić uputio je 12. svibnja 1904. dopis provincijalu u kojem svjedoči o poštenom životu Joze Vasilja i njegovih roditelja.¹⁸ Godinu dana kasnije, 8. kolovoza 1905., fra Grgo je stupio u franjevački novicijat na Humcu, zajedno s još petoricom novaka.¹⁹ Meštar fra Luka Begić podnio je 7. studenog izvješće o novacima: fra Grgi Vasilju, fra Petru Vukojeviću, fra Urbanu Barišiću, fra Mati Čuturi, fra Franji Čuturi i fra Vidu Bukmiru.²⁰ Kotarski ured iz Ljubuškog 29. veljače 1908. zatražio je od Starješinstva potvrdu da je Jozo (fra Grgo) Vasilj svećenički kandidat.²¹ Godinu dana kasnije, 19. svibnja 1909., Starješinstvo je poslalo potvrdu Kotarskom uredu u Ljubuškom da je Jozo Vasilj Andrijin (fra Grgo) iz Međugorja član Hercegovačke franjevačke provincije.²² Fra Grgo Vasilj položio je svečane zavjete 4. rujna 1909. u Mostaru,²³ a za đakona je zaređen 9. kolovoza 1910. također u Mostaru.²⁴

Nedugo zatim, 7. travnja 1911., fra Grgo je zaređen za svećenika u Paderbornu.²⁵ Sutradan, 8. travnja služio je prvu svetu misu u Wüdenbrücku.²⁶ U jesen iste godine franjevački klerici su se vratili u Hercegovinu. Provincijal je naime potvrdno odgovorio Čuturi i Vasilju i u jesen iste godine vratili su se u Hercegovinu.²⁷

Kapelan u Županju /Duvnu (1912.-1913.)

Fra Grgo je najprije imenovan kapelanom u Županju 1912. godine. Sačuvano je malo toga o njegovoj prvoj svećeničkoj službi u župi, a prvi izvor je njegov dopis provincijalu od 30. kolovoza 1912., u kojem traži da mu se pošalje plašt i fotoaparati fra Mije Čuića, jer je on nabavio novi, a stari bi rado fra Grgi poklonio.²⁸

18 Arhiv Provincije: SP, sv. 27, f. 26.

19 Arhiv Provincije: SP, sv. 24, f. 146.

20 Arhiv Provincije: SP, sv. 24, f. 187.

21 Arhiv Provincije: SP, sv. 28, f. 64.

22 Arhiv Provincije: SP, sv. 29, f. 184.

23 Arhiv Provincije: SP, sv. 26, f. 215 i f. 219.

24 Arhiv Provincije: SP, sv. 29, f. 508. i sv. 31, f. 273.

25 Arhiv Provincije: SP, sv. 32, f. 296; R. JOLIĆ, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, str. 425-426.

26 Tomo VUKŠIĆ, "Nastanak župe Studenci i svećenici koji su u župi pastoralno djelovali (1908.-2011.), u: *Župa Studenci u Hercegovini*, ur. Ante Pavlović, 2011., str. 356.

27 Arhiv Provincije: SP, sv. 33, ff. 237, 444 i 483.

28 Robert JOLIĆ, "Životopis fra Mije Čuić," u: *Fra Mijo Čuić - graditelj i uznik. U prigodi 50. obljetnice smrti (1959.-2009.)*. Zbornik radova sa znanstvenog simpozija održanog u Tomislavgradu 4. srpnja 2009., prir. Robert Jolić i Jure Krišto, Mostar - Tomislavgrad, 2009., str. 17. Usp. Arhiv Provincije: SP, sv. 38, ff. 142-144.

Shodno tome, sačuvan je i njegov dopis iz 1912. godine u kojem naručuje plašt i jednu lijepu kapicu jer mu je "vjetar onu odnio na Duvanjskom polju".²⁹ Godinu dana nakon, kapelan fra Grgo uputio je brzojav provincijalu u svibnju 1913. godine, u kojem ga moli da ostane u župi Županjac, jer je uprava Provincije odlučila premjestiti ga u Gradniće: "Radije na križ nego Gradnići," piše on.³⁰ Da se lokalno hrvatsko katoličko stanovništvo uznemirilo zbog te vijesti, dokazuje sačuvani brzojav u kojem se navodi da je čitava župa vrlo potresena premještajem fra Grge Vasiljevića, te mole provincijala da im barem u nečemu izađe u susret i da im ostavi fra Grgu u Županjcu. Nadalje, ističu da će bez fra Grge nastati promjene u crkvenom i društvenom životu jer je predsjednik Napretka i Društva antialkoholičara.³¹ Fra Grgo je poslao 27. svibnja 1913. dopis provincijalu u kojem ga moli da ga ne premješta iz Županjca u Gradniće, a u pismu naglašava kako su građani i seljaci u velikoj uzbuni zbog mogućeg premještaja, te kako su neki čak željeli osobno razgovarati s provincijalom, dok su mu drugi slali brzojave. Objašnjava da, zbog nedostatka svećenika, crkva i kapela moraju biti zatvorene, te upozorava da bi njegovim premještajem nastale teške posljedice. Također poziva provincijala da dođe u župu i osobno se uvjeri u stanje, kako bi donio pravu odluku. Žali se i na svoje zdravlje, navodeći da ne može ni jesti ni piti, te da mu pomisao na odlazak u Gradniće stvara dodatne poteškoće. U pismu ističe da je u župi osnovao antialkoholičarsko društvo i omladinsko društvo, te da je član društva Napredak. Molio je provincijala da ne dozvoli propadanje svega što je postigao.³² Provincijal fra Dujam Ostojić u pismu od 30. svibnja 1913., upućenom mostarskom biskupu fra Alojziju Mišiću, navodi da je, na temelju usmene želje biskupa da fra Grgo ostane duhovni pomoćnik u Županjcu, saslušao mišljenja prisutnih definitora. Svi su se složili da bi bilo poželjno udovoljiti biskupovoj želji, ali su zbog određenih razloga zamolili biskupa da blagoslovi njihovu prvotnu odluku - da fra Klemo Doko ostane u Županjcu, a fra Grgo ide u Gradniće. Prvi razlog je iskustvo koje pokazuje da udovoljavanje zahtjevima svjetovnjaka, koji obično imaju druge ciljeve osim crkvenih interesa, uvijek rezultira lošim posljedicama. To svjetovnjacima daje osjećaj da imaju pravo intervenirati u crkvene stvari. Drugi razlog je stvaranje lošeg presedana: svjetovnjaci bi mogli zahtijevati intervencije kad god žele, čak i kada bi se svećenici morali premjestiti zbog valjanih razloga. Treći razlog je poniženje pred Provincijom i svjetovnjacima, koji biskupsku i redovničku vlast vide kao jedinstvenu, što bi značilo da su franjevci kapitulirali pred svjetovnjacima. Četvrti razlog je taj što fra Klemo Doko mora biti premješten iz Gradnića zbog osobnih razloga, u interesu svećeničkog ugleda,

29 Arhiv Provincije: SP, sv. 38, f. 208.

30 Arhiv Provincije: SP, sv. 39, f. 215.

31 Arhiv Provincije: SP, sv. 39, f. 216.

32 Arhiv Provincije: SP, sv. 39, f. 235.

iako on nije kriv. Na kraju, što se tiče sposobnosti, fra Klemo u svakom pogledu nadmašuje fra Grgu, te se očekuje veći uspjeh u župi Županjcu od fra Klemina rada, jer je vrlo revan u svećeničkoj službi.³³ Provincijal Ostojić poslao je 26. lipnja pismo biskupu Mišiću u vezi sa zamjenom fra Kleme Doke i fra Grge Vasilja. U pismu ističe da su razlozi za tu zamjenu već navedeni u prethodnom dopisu od 30. svibnja. Naglašava da nikada nije bila namjera redodržavništva povrijediti prava Ordinarija u vezi s duhovnom pastvom ili se miješati u njegovu nadležnost, posebno na početku svog djelovanja. Redodržavništvo je svjesno svojih ovlasti i kompetencija u odnosu na prava Ordinarija. Čim su saznali za potrebu, fra Klemo je odmah osobno usmeno upozorio provincijala o nužnosti zamjene spomenutih svećenika, što je potom i učinjeno. Konačna odluka donesena je tek nakon što je fra Klemo posjetio provincijala i izložio svoj slučaj biskupu, koji je, prema fra Kleminim riječima, potvrdio njihovu odluku. Ostojić ističe da im je želja i dužnost održavati harmoniju između Ordinarija i provincijalnog ureda. Smatra da su teške okolnosti i egoistične tendencije dovele do ove nesuglasice, ali se nada da takvih problema ubuduće neće biti.³⁴

Fra Grgo je ostavio golemi trag među katoličkim pučanstvom u župi Županjac djelovanjem u crkvenom i društvenom životu, ponajprije u udruzi antialkoholičara i u Napretku.

Župnik u Gradničima (1913.-1914.)

Unatoč protivljenju, fra Grgo je imenovan župnikom u Gradničima odlukom provincijala iz 1913. godine.³⁵ U svom pismu od 24. travnja 1914. upućenom provincijalu, fra Grgo iznosi prijedloge o uređenju rezidencija i života u njima. Naglašava da su rezidencije redovnički stanovi i jedina mjesta gdje redovnici mogu biti slobodni. Izražava zabrinutost zbog prostora za žene, jer one ne mogu ostati u rezidencijama. Predlaže da se, osim ureda, i župe uredе kako bi se samostan mogao brinuti o inventaru i voditi knjigu o inventaru. Ističe potrebu za strogim kažnjavanjem zlonamjernih osoba koje krađu u župama, te naglašava važnost zabrane nekim župnicima da drže krčme. Također predlaže zabranu prijateljstava sa ženama, dugih razgovora i sijela. Na kraju pisma fra Grgo moli provincijala da ga premjesti u drugu župu.³⁶

33 Arhiv Provincije: SP, sv. 39, f. 236.

34 Arhiv Provincije: SP, sv. 39, f. 238, sv. 41, ff. 2-5.

35 Arhiv Provincije: SP, sv. 41, f. 2-5.

36 Arhiv Provincije: SP, sv. 41, ff. 198-199.

Župni pomoćnik u Konjicu (1914.-1916.)

Fra Grgo je premješten za kapelana u župu Konjic odlukom uprave Provincije od 30. travnja 1914.³⁷ Tu je ostao do 1916. godine. U međuvremenu je 1915. konjički župnik fra Blaž Jerković bio premješten iz Konjica zbog pritužbi koje su na njega iznijeli fra Serafin Dodig i fra Grgo Vasilj. Iako Jerkovićevo pismo nije sačuvano, u registri je sačuvan nadnevak od 17. rujna 1915., što ukazuje na dopis koji je uputio Provincijalatu.³⁸ Međutim, sačuvano je fra Blaževo pismo od 22. siječnja 1916., upućeno provincijalu fra Duji Ostojiću, u kojem navodi da je u rezidencijalnu blagajnu u Konjicu položio 4000 kruna kao jamstvo za isplatu zadruge. Također spominje da je pripremio pet memoranduma i da je provincijal bio upoznat s tim. Izražava nejasnoću u vezi s nastalim problemom i moli provincijala da riješi tu trakavicu, kao i njegov slučaj s fra Grgom Vasiljem.³⁹

Fra Grgo je predano radio u Konjicu, revno se držao franjevačkih postulata i bio je izuzetno pedantan i marljiv.

Župni pomoćnik u Gradničima (1916.-1917.)

Da je fra Grgo gubio strpljenje i živce u nastojanju da se premjesti u drugu župu, dokazuje spomen na pet uvredljivih pisama upućenih Provincijalatu koja nisu sačuvana u Arhivu Provincije. Provincijalat je u dopisu od 17. srpnja 1916. izrekao kaznu fra Grgi zbog tih pisama Starješinstvu.⁴⁰ Fra Grgo je, unatoč svom gubitku strpljenja i živaca u nastojanju da se premjesti u drugu župu, pokazao svoje žaljenje u pismu od 28. srpnja 1916. U tom pismu priznaje da je u prethodnim dopisima povrijedio Starješinstvo i izražava žaljenje zbog svojih naglih postupaka. Ponizno moli za oprost zbog nesmotrenosti i naglosti, te dodaje: "Ponovno molim oprost za svoje uvrede i neka mi ih dobrostivo zaborave. Također molim oprost od svih članova naše provincije."⁴¹

Nekoliko mjeseci kasnije, 27. listopada 1916., fra Grgo je uputio dopis Provincijalatu u kojem iznosi svoj dušobrižnički, dobrotvorni i prosvjetni rad tijekom Prvog svjetskog rata. U izvješću za razdoblje od 1. srpnja 1914. do 30. listopada 1916. navodi da je služio u Konjicu kao župni pomoćnik i kateheta. Što se tiče duhovne pastve, spominje da je načinio Stanje duša u župi Konjic, napominje da su vojnici iz župe u najvećoj mjeri prije polaska u rat primili sakramente ispovijedi i pričesti,

37 Arhiv Provincije: Tabula 1914., Tabula 1915.

38 Arhiv Provincije: SP, sv. 44, ff. 308-318.

39 Arhiv Provincije: SP, sv. 46, ff. 284-285.

40 Arhiv Provincije: SP, sv. 45, f. 100 (stara oznaka).

41 Arhiv Provincije: SP, sv. 45, ff. 285-286.

te da pučanstvo više moli i posti nego prije. Svake večeri obavljali su pobožnost za vojsku kroz dvije godine, molili krunicu, te je davao blagoslov s Presvetim. Tijekom pučkih misa nekoliko je puta držao propovijedi o ratu u duhu kršćanstva. Navodi da je djelovao četiri sata nedjeljno u Jablanici, širio list *Kršćanska obitelj* za čitanje, te obilazio sela svake jeseni i proljeća kroz dvije godine, starijim osobama dijelio sakramente ispovijedi i pričesti, te podučavao u nauku. Kad je riječ o dobrotvornom i prosvjetnom radu, navodi da je svako selo skupljalo novac za Crveni križ, invalide, udovice i siročad poginulih vojnika. On je dao svoj novčani prilog, a na kuvertu su napisali "građani Konjica" i poslali 621 krunu za bugarski Crveni križ. Također je bio blagajnik Hrvatske seljačke zadruge u Konjicu 1915. godine, kupovao je žito za pučanstvo koje je bilo u velikoj oskudici, držao Hrvatsku seljačku školu i naučio 960 osoba čitati i pisati. Rasprodao je 518 *Molitvenika fra Anđela Nuića*, listova *Kršćanske obitelji* i *Bukvara*. Ističe da je bio potpredsjednik Napretka i tajnik, te je mnoge mladiće poslao na zanatsku obuku. Napisao je preko 300 važnih molbi za potporu dopusta vojnika u Konjicu i Gradničima, te preko 400 pisama zarobljenim vojnicima. Angažirao se u istraživanju nestalih i zarobljenih vojnika u bečkom Ratnom ministarstvu. U Gradničima je upravljao Trećim redom, koji broji 1578 duša, i svakog mjeseca držao skupštine. U Čitluku je bilo dvjesto djece na vjeronauku, a u Žitomislčićima 65 djece.⁴² Poslao je provincijalu još jedno izvješće, 21. travnja 1917., o svom pastoralnom i karitativnom radu tijekom rata. U izvješću za razdoblje od listopada 1916. do 22. travnja 1917. navodi da je, što se tiče duhovne pastve, opremio sakramentima mnoge starije bolesnike koji su umrli uslijed oskudice hrane. Nedjeljno je služio misu u Čitluku, udaljenom 5,5 km, i u Žitomislčićima, udaljenom 12,5 km. Vodio je upravu Trećeg reda sv. Franje i trećoredaške skupštine, te im dijelio blagoslove. Također je prikupio 207 kruna milodara. U vezi s dobrotvornim i prosvjetnim radom, angažirao se za izgubljene vojnike, napisao stotine pisama i prikupio pomoć od 300 kruna za potrebite, posebno za djecu u Čitluku.⁴³

Župnik u Mostarskom Gracu (1917.-1923.)

Fra Grgo je imenovan župnikom u Mostarskom Gracu sredinom 1917. godine. U arhivskoj regesti spominje se da je 1. siječnja 1918. potpisao iskaz pod nazivom "Izjava hercegovačkih franjevaca".⁴⁴ Iako izjava nije sačuvana u Arhivu Provincije, poznato je da su je potpisali neki hercegovački franjevci te godine. Vasilj je, kao i velika većina hercegovačkih franjevaca, smatrao nužnim ujedinjenje i državnu samostalnost Hrvata, Srba i Slovenaca u monarhiji pod uzvišenim žezlom Habsbur-

42 Arhiv Provincije: SP, sv. 46, f. 173-174.

43 Arhiv Provincije: SP, sv. 47, f. 72.

44 Arhiv Provincije: SP, sv. 49, f. 12.

ga.⁴⁵ Izjavu hercegovačkih franjevaca koju je potpisao župnik fra Grgo u selu Grabova Draga 1. siječnja 1918. prenosimo u cijelosti:

Hercegovački Franjevci kao stoljetni čuvari hrvatskog imena u Hercegovini izjavljuju sljedeće sa svojim teško iskušanim narodom:

1. S velikom zahvalnošću pozdravljamo mirovnu pripravnost našega kralja Karla kao i prvi, ako Bog da, tračak blizoga mira.
2. Želimo, da se predstojeći mir sklopi na temelju pravедnosti i slobode prema vječnim zasadama kršćanstva razvijenim od sv. Oca Pape Benedikta XV., po kojima svaki pa i najmanji narod ima pravo na slobodni razvitak narodni, gospodarstveni i prosvjetni, i da se tako jedanput za uvijek ukloni glavni uzrok međunarodnih zapletaja i ratova.
3. Tražimo, da se u Habsburškoj monarhiji provede potpuna ravnopravnost naroda, da kako smo svi za vrijeme rata jednake žrtve snosili za kralja i domovinu, da tako iza njega uživamo jednake blagodati mira.
4. Dosljedno tomu sa svim srcem usvajamo deklaraciju jugoslavenskoga kluba u Beču od 30. svibnja 1918. kojom se za sve Hrvate, Srbe i Slovence u monarhiji na temelju narodnoga načela i hrvatskoga državnoga prava zahtijeva ujedinjene i državna samostalnost pod uzvišenim žezlom Habsburškim.⁴⁶

Fra Grgo se angažirao oko zbrinjavanja i pomoći gladnoj hrvatskoj djeci u Hercegovini, u Gradničima, Čitluku i Žitomislčićima 1917. godine, kao i u župi Mostarski Gradac u sljedećim godinama. U dopisu od 25. lipnja 1919. navodi popis petnaestero djece iz Grabove Drage koja su smještena na prehranu u Hrvatskoj i Slavoniji.⁴⁷ Bio je i jedan od darovatelja Franjevačke klasične gimnazije na Širokom Brijegu. Dana 12. studenog dao je novac u iznosu od pet stotina kruna za gimnaziju.⁴⁸

Bio je uzrujan zbog premještaja koji mu nisu išli na ruku, što je očito bio jedan od razloga zbog kojih je 13. studenog 1922. pohodio biskupa u Mostaru.⁴⁹

Župnik u Blizancima (1923.-1925.)

Fra Grgo je po svemu sudeći ponovno negodovao na vijest o skorom premještaju u drugu župu, a to upravo i dokazuje provincijalov dopis od 28. kolovoza 1923. upu-

45 Hrvoje MANDIĆ, *Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i poraću*, Zagreb, 2021., str. 39-47.

46 Arhiv Provincije: SP, sv. 49, f. 47-48.

47 Arhiv Provincije: SP, sv. 52, f. 309.

48 A. MARIĆ, *Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu*, sv. 2, Mostar, 2011., str. 44.

49 A. MARIĆ, *Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu*, sv. 2, str. 99.

ćen Vasilju, župniku u Mostarskom Gracu. Provincijal navodi da je apostatiranje fra Koste Jukića, člana Franjevačkog reda i župnika u Blizancima, nanijelo ozbiljan udarac Provinciji i izazvalo veliku brigu oko toga koga poslati na to mjesto. Potrebno je bilo pronaći redovnika koji će svojim uzornim životom popraviti skandal koji je nastao među pravovjernim pukom. "Izričita volja presv[ijetlog] Ordinarija, a time i Božja volja, jest da se, kao što ste do sada bili odani sluga, i dalje posvetite službi Redu. Stoga Vas molimo da najponiznije prihvatite novu župu u Blizancima i time pomognete Provincijalu u rješavanju teških briga i odgovornosti. Vaš dosadašnji uzoran redovnički život pruža nam sigurno jamstvo da ćete ispuniti namjere naše i presv[ijetlog] Ordinarija. U prilogu šaljemo dekret Ordinarija kojim Vas imenujemo za župnika u Blizancima."⁵⁰ U arhivskoj regesti sačuvan je podatak da je fra Urban Barišić iz Međugorja u dopisu od 10. rujna 1923. javio provincijalu da nije mogao predati inventar u Blizancima fra Grgi Vasilju. Zamolio je da upute gvardijana da to riješi.⁵¹ Nikakvih drugih historiografskih izvora nemamo o djelovanju fra Grga Vasilja u Blizancima, ali po svemu sudeći kratko je djelovao u navedenoj župi, manje od godinu i po dana.

Služba kapelana u Mostaru (1925.-1928.)

U proljetnim promjenama 1925. godine fra Grgo je premješten iz Blizanaca za samostanskog i župnog vikara u Mostaru. Na to je on uputio dopis 27. travnja 1925. u kojem ističe da je svjestan kako Starješinstvo ima pravo raspolagati franjevcima i odlučivati tko je najpotrebniji za premještaj. Naglašava da su u Hercegovini svi svećenici dušobrižnici, ali da je važno očuvati svećenički ugled, jer ako je jedan svećenik diskreditiran među narodom, njegov rad je bezuspješan. Svaki svećenik mora čuvati svoj ugled, jer ako ga je očuvao, koristi i narodu. Vasilj spominje slučaj u Blizancima koji je teško pogodio zajednicu i izazvao sram među narodom. Zbog tog slučaja, Starješinstvo ga je premjestilo u tu župu iz Mostarskog Graca, i to u jesen, kada se poslovi sređuju nakon cjelogodišnjeg rada. On je prihvatio taj premještaj, unatoč neugodnostima i poniženjima koje je doživio. Fra Grgo opisuje kako je došao u praznu kuću i kako je sve to teško podnio, te koliko se stidio pred narodom i svojom rodbinom. Ističe da je njegov rad u župi bio diskreditiran, te da su ga svi, uključujući njegovu braću i narod, smatrali nepravedno kažnjenim. Fra Grgo smatra da mu je ugled oduzet bez razloga i traži zadovoljštinu. Iako Starješinstvo ima pravo premjestiti ga, on ima pravo čuvati svoj ugled. Na kraju, fra Grgo moli Starješinstvo da ga premjesti iz župe Blizanci u Mostar, navodeći kako se stidi izaći pred narod i služiti misu. Upozorava da će, ako do nedjelje ne dobije odgovor,

50 Arhiv Provincije: SP, sv. 62, f. 120 i f. 151.

51 Arhiv Provincije: SP, sv. 62, f. 139.

javno progovoriti pred narodom o situaciji. Izražava žaljenje zbog cijelog slučaja, ali napominje da ne može ostati zanemaren pred narodom i braćom u Provinciji. Ako mu se ne udovolji, povući će se u samostan.⁵²

Starješinstvo mu je 28. travnja odgovorilo na njegovo ogorčeno pismo zbog premještaja iz Blizanaca u Mostar. "Starješinstvo je uvijek cijenilo vaša redovnička svojstva i zasluge kojima ste nastojali pridonijeti dobrobiti Provincije, te to cijeni i sada. Premještajem u Mostar na mjesto samostanskog ekonoma i vikara, Starješinstvo nije željelo da vas osramoti ili ponizi pred svijetom ili braćom, već je to učinilo radi opće koristi Provincije, a posebno mostarskog samostana. Kao ekonom i vikar, vi ste druga najvažnija osoba u samostanu, koja zamjenjuje gvardijana i župnika. Nitko pametan ne bi u tome trebao vidjeti kaznu ili sramotu za vas. Ovaj pogrešan pojam o ulozi samostanskog vikara i ekonoma treba jednom zauvijek izbrisati iz svijesti i braće i svjetovnjaka. Starješinstvo je pri ovoj odluci imalo na umu dobrobit samostana i Provincije, bez namjere da vas ponizi ili uvrijedi, jer vaš rad to nije zaslužio. Naprotiv, zaslužili ste javno priznanje od strane Provincije, što ovim pismom i činimo. Poštovani oče, razmislite o ovome i odbacite razne spekulacije svjetovnjaka i, nažalost, nekih nepromišljenih članova bratstva koji svojim neodgovornim kritikama samo otežavaju ionako teško breme Starješinstva. Kao pravi redovnik, rado prihvatite čast i dužnost koja vam je povjerena i vjerujte da ćete time postići mir u svojoj duši, unatoč tome što vam se sada može činiti gorko i teško. Da je Starješinstvo očekivalo otpor s vaše strane i da će vam tim imenovanjem prouzročiti uzrujavanje i žalost, ne bi vas izabralo za tu poziciju, jer ono nije obavezno udovoljiti željama pojedinaca, već se rukovodi jedino i isključivo općim interesom."⁵³

Fra Grgo je uputio novo pismo 5. svibnja u kojem navodi da je želio razgovarati s provincijalom uživo u samostanu u Mostaru, ali ga nije uspio sresti. Pismo otkriva da je bio izuzetno uzrujan, ponajviše zbog svoje situacije u trenutnoj župi. Promjena u samostan i dolazak starijeg svećenika uzrokovali su sumnje u njegov svećenički život, što ga je dodatno uznemirilo. On se pita, je li Starješinstvo mislilo na moguće posljedice takve odluke, te drži da to nije bila njihova namjera, iako se situacija tako razvila. Fra Grgo navodi da se ne može prihvatiti službu vikara i ekonoma u mostarskom samostanu jer je nakon pet godina rada po rezidencijama izgubio entuzijazam i volju za tim poslom. Osjeća se razočaran i više ne nalazi motivaciju za rad. Predlaže da se za vikara postavi netko drugi od braće, dok je on spreman raditi kao pomoćnik koliko god bude mogao i znao.⁵⁴

52 Arhiv Provincije: SP, sv. 66, ff. 247-248.

53 Arhiv Provincije: SP, sv. 66, f. 258.

54 Arhiv Provincije: SP, sv. 66, ff. 289-290.

Nekoliko dana kasnije, 9. svibnja, provincijal je uputio fra Grgi odbijenicu njegove ostavke na službu samostanskog vikara i ekonomu. U pismu se navodi da je Starješinstvo na izvanrednom sastanku ozbiljno razmotrilo njegovu zamolbu i jednoglasno zaključilo da se njegovoj želji trenutno ne može udovoljiti. Razlozi koji su bili ključni za njegovo imenovanje na tu službu još uvijek su važeći. Provincijal je izrazio uvjerenje da ova konačna odluka Starješinstva neće smanjiti fra Grginu volju i polet za radom koji koristi redovničkoj zajednici. Fra Grgo je pozvan da sa svetom poslušnošću prihvati povjerenu službu veselo i s pripravnošću, uz uvjerenje da Božja milost i nagrada neće izostati.⁵⁵

Gotovo godinu dana kasnije, 20. travnja 1926., fra Grgo je uputio provincijalu dopis u kojem ističe da je godinu dana obavljao službu vikara, ali da više ne može ostati na toj poziciji. U pismu koristi priliku da se dragovoljno prijavi za odlazak u Ameriku, ukoliko mu nije moguće dodijeliti župu.⁵⁶ Iako nije sačuvan odgovor provincijala, sasvim je sigurno da je provincijal odbio i ovaj njegov zahtjev, odnosno molbu.

Gvardijan i župnik samostana u Humcu (1928.-1931.)

Fra Grgo je imenovan gvardijanom humačkog samostana 1927. godine. U svom prvom dopisu s te službe, datiranom 24. svibnja 1928., moli provincijala da dopusti da za slugu i kuhara primi Andriju (fra Barnabu) Šalamona, ali u početku kao civila. Ako se pokaže korektnim, predložio bi da se obuče u habit. Objašnjava da samostan, zbog velikog posjeda, mora zaposliti i plaćati mnoge mladiće, što je u trenutnoj novčanoj krizi vrlo teško. Smatra da bi bilo opasno predati kuhinju u ruke nekom seljaku jer bi to moglo negativno utjecati na ekonomiju samostana. Samostansko vijeće predlaže da se fra Grginoj želji udovolji i da se Andrija primi kao civil za kuhara uz nadzor.⁵⁷

Nekoliko mjeseci kasnije, 2. srpnja 1928., gvardijan fra Grgo uputio je dopis u kojem traži dozvolu za gradnju župnog stana na "Pržinama". Glavni ljudi iz sela Zvirići Jozo Jurković i Bijače Jure Čužić molili su za novu župu i obvezali su se da će izgraditi stan, iskrčiti zemljište i obaviti sve nužno za gradnju. Ova dva sela broje oko 120 kuća, a predloženo zemljište za župski stan, nazvano "Pržine", nalazi se između njih, što je lijepo i prikladno mjesto. Za gaj i ogradu predloženo je mjesto

55 Arhiv Provincije: SP, sv. 66, f. 306.

56 Arhiv Provincije: SP, sv. 68, f. 235.

57 Fra Barnaba Šalamon iz Kreševa je prvo pisao 14. svibnja gvardijanu fra Grgi da se zauzme kod novog provincijala za ponovni povratak u Provinciju (Arhiv Provincije: SP, sv. 74, f. 382, sv. 74 f. 399 i sv. 76, f. 127).

“Bristi”. Svi seljani oba sela su složni i oduševljeni idejom gradnje, te mole da im se odobri gradnja s provincijalove strane.⁵⁸

U dopisu od 5. veljače 1929. upućenom provincijalu fra Grgo šalje izvješće o građevinskim radovima u župi Humac od 1918. do 1928. godine. U izvješću se navodi da je tijekom tog razdoblja obavljeno mnogo posla, uključujući kupovinu i melioraciju zemljišta, te radove na crkvi u Ljubuškom i drugim mjestima gdje je službovao. Izvještava da je za crkvu u Ljubuškom kupio dva zvana iz Ljubljane, dok je za župu Blizanci nabavio tri crkvena zvana. Također je iz Rima donio kalež za župu Blizanci.⁵⁹

Petnaestak dana kasnije uputio je dopis provincijalu (22. veljače) u kojem traži da se poduzmu koraci u vezi s novim porezima na kuće, uključujući župske stanove i samostan. Napominje da porezni zakon ne izuzima nijedan objekt od poreza, osim jedino župnog ureda. Predlaže da se u dogovoru s ostalim samostanima zatraži oslobađanje od poreza na temelju starih fermanskih i da se taj zahtjev uruči kralju na potpis. Također smatra da bi za vikara najprikladniji bio fra Slavko Luburić zbog trenutnih prilika i okolnosti.⁶⁰

Članovi samostana na Humcu zajednički su 26. travnja 1929. potpisali dopis upućen provincijalu. U dopisu svjedoče da je upravljanje gvardijana fra Grge bilo iznimno hvalevrijedno. Ističu da je nastojao unaprijediti čistoću i usklađenost s Pravilima, Konstitucijama i drugim propisima redovničke discipline. Također navode da se gvardijan brinuo o svim zajedničkim i posebnim potrebama samostanske zajednice.⁶¹ Fra Grgo je bio aktivan gvardijan i brižan vođa samostanske zajednice na Humcu. Za svoj rad dobio je kao gvardijanu od braće u samostanu 4. travnja 1930. potvrdu da je savjesno vršio svoju službu.⁶²

Temeljito je vodio evidenciju o svim aspektima samostanskog života i redovito slao godišnja izvješća, te inventar humačkog samostana. Jedno takvo izvješće poslao je provincijalu 29. travnja 1929., u kojem je uključio potvrdu o proslavljenim svetim misama uz izvješće ekonomatu o primitcima i izdatcima.⁶³ Fra Grgo je bio poduzetan u planiranju izgradnje novog župnog stana u Bijači. Provincijal fra Dominik Mandić primijetio je njegov trud i uputio mu pismo 14. siječnja 1930., u kojem opisuje plan za preuređenje župnog stana u Ljutom Docu, koji bi mogao poslužiti kao model za gradnju u Bijači. U planu za Ljuti Dolac predviđen je župni ured, kuhinja, tri sobe, ostava i zahod u prizemlju, dok se u potkrovlju nalaze dodatne

58 Arhiv Provincije: SP, sv. 74, f. 433.

59 Arhiv Provincije: SP, sv. 78, ff. 204-205.

60 Arhiv Provincije: SP, sv. 78, f. 272.

61 Arhiv Provincije: SP, sv. 79, f. 13-14.

62 Arhiv Provincije: SP, sv. 82, f. 341.

63 Arhiv Provincije: SP, sv. 79, ff. 15-17.

sobe. Sugerirao je fra Grgi da u Bijači izgradi još jednu sobu u potkrovlju kako bi kuća imala ljepši izgled, a to ne bi značajno povećalo troškove. Također, predložio je promjenu položaja ulaza i određivanje prostorija prema stranama svijeta, s tim da sobe budu okrenute prema jugu, a kuhinja i druge prostorije prema sjeveru. Naglasio je važnost izrade preciznog plana kako bi se izbjegle tehničke pogreške koje bi mogle oštetiti građevinu. Predložio je da fra Grgo motivira lokalno stanovništvo na pomaganje u pripremi materijala za gradnju, poput kamena i vapna, te da skupi financijska sredstva dok još ima novca od prodaje duhana.⁶⁴ Gotovo godinu dana kasnije, gvardijan fra Grgo poslao je dopis provincijalu Mandiću 7. listopada, izvještavajući ga o biskupovu odobrenju, koje je dano 6. srpnja 1928., za gradnju župnog stana za Zviriče i Bijaču na lokaciji "Pržine". U dopisu navodi kako je nužno da mjesto Pržine ima najmanje 3-4 duluma zemljišta. Tolika površina je potrebna za izgradnju same crkve, prostor oko crkve, izgradnju župnog stana, ekonomskih zgrada te za vrt uz župni stan. Također spominje da su na Pržinama uplanili 20 duluma i već započeli gradnju stana.⁶⁵ Provincijal je u pismo od 15. listopada odgovorio fra Grgi da što prije piše biskupu da je biskup već odobrio gradnju župnog stana na Pržinama 1928. godine.⁶⁶ Fra Grgo je naime 20. rujna 1930. provincijalu poslao prijepis dvaju biskupovih akata koji se odnose na gradnju župnog stana za novu župu Zviriči-Bijača. U prvom aktu biskup traži objašnjenje, tko je dozvolio gradnju na lokaciji zvanj Pržine. Ordinarijat je informiran da je započela gradnja novog župskog stana u selu Bijača-Zviriči, ali izabrano mjesto, što je goli kamen i krš, nije pogodno za gradnju. Biskup se pita, tko je dao dozvolu za gradnju na takvoj lokaciji, jer je Ordinarijatu bilo obećano da će se izabrati prikladno mjesto. Podsjeća se da je dužnost svakog župskog ureda dobiti odobrenje Ordinarijata za izbor mjesta i plan gradnje prije početka radova, kako bi se izbjegle neugodnosti i osigurala odgovornost. Također, nijedna crkvena građevina ne smije se graditi bez prethodnog odobrenja crkvenih vlasti. Biskup izražava čuđenje što se gradnja započela bez dostavljanja plana Ordinarijatu i traži hitan odgovor na postavljena pitanja, uz napomenu da će odgovornost za eventualne probleme snositi oni koji su odlučivali bez odobrenja Ordinarijata. Fra Grgo je poslao provincijalu i drugi dopis biskupa Mišića od 6. srpnja 1928. U dopisu biskup ističe potrebu za osnivanjem nove župe radi udaljenosti mjesta poput Zviriča, Bijače i drugih obližnjih naselja, kako bi se bolje pastoralno skrbrilo za vjernike tog područja. Uvažavajući važnost te potrebe, biskup Mišić daje odobrenje za početak gradnje nove župne crkve na odgovarajućem mjestu. Napominje da je za izgradnju potrebno najmanje 3-4 duluma zemljišta na lokaciji zvanj Pržine. To uključuje prostor za crkvu, okolni prostor, župni stan, gospodarske zgrade i vrt uz župni stan. S obzirom na to da broj vjer-

64 Arhiv Provincije: SP, sv. 82, f. 50.

65 Arhiv Provincije: SP, sv. 85, f. 18.

66 Arhiv Provincije: SP, sv. 85, f. 26.

nika, koji iznosi oko 120 obitelji, nije dovoljan da samostalno financira svećenike, potrebno je da se novoj župi pridruže i neka okolna sela. Također, potrebno je da se stanovnici Zvirića i Bijače izjasne koliko su godišnje spremni doprinositi za održavanje župnika. Ovaj prethodni dogovor između Ordinarijata i mještana ključan je prije osnivanja nove župe kako bi se izbjegli mogući budući nesporazumi. Jasni dogovori održavaju dobar odnos između vjernika i duhovnika, zaključuje biskup Mišić.⁶⁷ Iz svega navedenog uočljivo je da je fra Grgo imao dobru suradnju s provincijalom Mandićem. Shodno tome, čestitao je Mandiću na odlikovanju od kralja Aleksandra I. Karađorđevića 1930. godine.⁶⁸

Fra Grgo je 5. ožujka 1930. poslao provincijalu Mandiću izvješće o vizitacijama župnikā u svom distriktu (samostanskom području). U izvješću je naveo sljedeće: **Gorica** - crkva je premala za župu, a crkveno rublje nije u najboljem stanju jer je staro. Župnik fra Silvestar Vasilj dobro služi i dobro je prihvaćen među narodom. **Drinovci** - Crkva i župni stan su u dobrom stanju, crkveno rublje i kuća su čisti, dok su gospodarske zgrade u lošem stanju. Župnik fra Mate Čutura je revnostan i služi kao primjer u vršenju dužnosti. **Grude** - Crkva je u fazi izgradnje, a župni stan i namještaj su u dobrom stanju. Župnik fra Gabro Grubišić dobro obavlja svoje dužnosti. Imali su nesuglasice s narodom tijekom političkih promjena, ali se situacija poboljšala. **Ružići** - Crkva je stara, ali su crkveno rublje, župni stan i namještaj u dobrom stanju, te su čisti i uredni. Župnik fra Sebastijan Lesko revno služi i cijenjen je među narodom bez ikakvih prigovora. **Tihaljina** - Nema crkve, već samo kapelica koja je u osrednjem stanju. Župnik fra Jakov Jukić obavlja svoju dužnost bez prigovora. **Klobuk** - Nema crkve, već samo kapelica. Crkveno rublje je u dobrom stanju, ali je župni stan, posebno namještaj, zapušten. Župnik fra Serafin Dodig revno obavlja svoju dužnost, iako postoje neki prigovori na njegov pristup župljanima. **Veljaci** - Crkva, crkveno rublje, župski stan i ostale zgrade su u dobrom stanju, kao i namještaj. Župnik fra Ciprijan Brkić je revnostan i angažiran u obavljanju svojih dužnosti. **Vitina** - Crkva, župski stan, zgrade, crkveno rublje i namještaj su u dobrom stanju. Župnik fra Augustin Matić je hvale vrijedan. **Grljevići** - Kapelica s novim crkvenim rubljem, župski stan je nov, a namještaj osrednji. Župnik fra Filip Bebek revno vrši dužnost, iako ima neke nedostatke i sklonost odgađanju. **Studenci** - Kapelica je opremljena lijepim crkvenim rubljem, stan je pristojan i namješten. Župnik fra Vice Skoko, iako boležljiv, revno služi i ima dobar ugled među pučanstvom.⁶⁹

Fra Grgo je uspješno rješavao trakavice koje su zadesile humački samostan za uprave bivšeg gvardijana. Tako je uputio molbu 7. travnja 1930. Provincijalatu da u sporazumu s bivšim gvardijanom fra Serafinom Dodigom sudskim putem namiri

67 Arhiv Provincije: SP, sv. 85, ff. 134-135 i sv. 74, f. 433.

68 Arhiv Provincije: SP, sv. 87, f. 199.

69 Arhiv Provincije: SP, sv. 82, ff. 251-252.

dug prema samostanu.⁷⁰ Fra Grgo je 26. siječnja 1931. dostavio samostanski obračun s Provincijom koji je uključivao njegovu službu do kraja 1930. godine.⁷¹ Provincijalu je 31. siječnja poslao novo izvješće o stanju župa humačkog samostana, a te su: Studenci, Veljaci, Vitina, Klobuk, Grljevići, Tihaljina, Drinovci, Gorica, Grude i Ružići.⁷² Također je 8. travnja dostavio provincijalu izvješće o radu i nabavama u župi za razdoblje od 1928. do 1931. godine. U izvješću se navodi da su otplaćena zvona u Rašljanima, Crnopodu, Mostarskom Cernu, Ljubuškom Cernu i u Crvenom Grmu, te se spominje donacija liturgijske odjeće fra Bone Jelavića. Nadalje, u izvješću se ističe da je na Zvirićima izgrađen i pokriven župni stan, te da su kupljena i otplaćena zvona za Rašljane (100 kg), Crnopod (106 kg), Mostarsko Cerno (185 kg), Ljubuško Cerno (216 kg) i Crveni Grm (193 kg).⁷³ U pismu od 23. ožujka 1931. upućenom provincijalu, spominje se kako je komisar bio zadovoljan stanjem u humačkom samostanu tijekom vizitacije. Nije bilo nikakvih pritužbi, a svi su uglavnom izrazili zadovoljstvo. Ističe također da više neće obnašati dužnost gvardijana na Humcu.⁷⁴

Župnik u Studencima (1931.-1934.)

Fra Grgo je imenovan župnikom u župi Studenci 5. svibnja 1931., tijekom proljetnih promjena te godine. Bio je treći župnik u Studencima i zatekao je župu u vrlo dobrom duhovnom stanju, ali i u materijalnom siromaštvu hrvatskog pučanstva. Župljani su uglavnom živjeli od duhana i vinogradarstva, no, Kraljevina Jugoslavija je otkup duhana loše plaćala, a ni vinogradi nisu dobro rađali jer se nije moglo nabaviti zaštitnih sredstava, posebno modrog kamena i sumpora. Jedna od prvih fra Grginih aktivnosti u župi bila je okupljanje djece za svakodnevnu pripremu kroz vjeronauk za sakrament svete potvrde. Biskup Alojzije Mišić došao je 17. svibnja i krizmao 256 djece u župi Studenci, prespavao u župnoj kući, a 19. svibnja fra Grgo i župljani su ga ispratili u Čapljinu. Kako u župi nije bilo crkve, sveta misa se slavila u improviziranoj kapelici pored župne kuće koju je fra Grgo zatekao u lošem stanju. Bila je posve zapuštena, nedovršena, s trulim vratima i prozorima, te je više nalikovala prapovijesnoj sjenici nego župnom stanu. Fra Grgo je 21. svibnja pozvao sve župne starješine na dogovor o hitnom popravku kuće.⁷⁵ To svjedoči jedno

70 Arhiv Provincije: SP, sv. 82, f. 361.

71 Arhiv Provincije: SP, sv. 89, f. 96.

72 Arhiv Provincije: SP, sv. 89, ff. 110-110a.

73 Arhiv Provincije: SP, sv. 90, f. 127.

74 Arhiv Provincije: SP, sv. 89, f. 317.

75 Tomo Vučković, "Nastanak župe Studenci i svećenici koji su u župi pastoralno djelovali (1908.-2011.)," u: *Župa Studenci u Hercegovini*, prir. A. Pavlović, Mostar, 2011., str. 356.

od njegovih prvih pisama sačuvanih u vrijeme dok je obnašao tu službu u navedenoj župi: to je njegova molba od 7. srpnja da mu se odgode duhovne vježbe jer je počeo radove na kući vani i unutra, što mu je i odobreno od strane provincijala.⁷⁶ Prema dostupnim historiografskim izvorima, župljani su se složili da će pomoći u materijalu, a novac će donirati na jesen, kada zarade od otkupa duhana. Shodno tome, započelo se sa skupljanjem materijala, koji je uzet od trgovaca na posudbu, jer se do jeseni, zbog oskudice, nije moglo plaćati, te s obnovom kuće. Majstorima je dnevnicu plaćana po 30, a njihovim pomoćnicima po 20 dinara, i sve je bilo dovršeno do 31. kolovoza 1931. Iste godine, Vasilj je napravio i zimski vrt pred kućom, blizu čatrnje, te vrt za ljetno povrće. Sadio je smokve uz rijeku, zatim zasadio je 475 loza u župnom vinogradu, obzidao je župni posjed uz put od župne crkve prema Prćavcima i podigao je novi kokošinjac. U župnoj kronici naveo je da su u jesen 1931. godine započele nedaće zbog velikog siromaštva, uzrokovane lošom prodajom grožđa zbog slabog uroda. Shodno tome, podbacio je i otkup duhana, te su župljani ostali razočarani i nisu htjeli nikome posuđivati novac, a nekako su preživljavali uz pomoć stoke. Sve se to odrazilo na gradnju župne kuće, jer obećani doprinos u novcu župljani nisu mogli ispuniti, te su prikupili svega 520 dinara, a ostatak je pao na fra Grgina leđa; ukupni trošak iznosio je 13.788,50 dinara. U župnoj kronici navodi da je sljedeća, 1932. godina, bila još gora u pogledu prodaje duhana, što je bio glavni izvor prihoda, a stoka i vinogradi su bili zapušteni. U siječnju 1933. godine zapaljena je i izgorjela župna štala sa svim sijenom u njoj, pa je župnik, zbog gradnje nove štale, bio izložen nepredviđenim troškovima. Požar je namjerno podmetnuo župnikov sluga. Krajem siječnja fra Grgo je uspješno završio još jedan pothvat: gradnju ceste od staroga kamenog mosta preko rijeke Studenčice do župne kuće. Navodi da su u njezinu izgradnju utrošene 143 nadnice, od čega je on platio 24 nadnice i barut, dok je narod darovao 119 dnevnicu. Iste godine, 21. rujna, osnovao je "Zadrugu voćarsko-povrćarsku" sa sjedištem u Čapljini, s nakanom da pomogne seljacima u boljoj organizaciji obrađivanja zemlje. Navedena zadruga je sljedeće godine pomogla u sisanju sitnog luka, pa je proizvedeno između 7 i 8 vagona. Jedan od najvećih fra Grginih uspjeha bila je inicijativa za osnivanje osnovne škole u Studencima. Ideja o osnivanju škole postojala je od 1908. godine, nakon osnivanja župe, ali župljani se nisu mogli složiti oko mjesta gdje će škola biti. Vasilj je uputio molbu svom prijatelju dr. Ivi Tartalji, banu u Splitu, u kojoj je objasnio cijelu situaciju oko inicijative za osnivanje osnovne škole u Studencima. Ban je osnovao komisiju koja je u lipnju 1931. došla u Studence, gdje su župljani bili toliko podijeljeni da je komisija odlučila utemeljiti dvije osnovne škole, jednu za Studence, a drugu za Stubicu, Prćavce i Zviroviće. Ista je komisija u banovo ime obećala 100.000 dinara za svaku školu, pod uvjetom da narod pribavi materijal za

76 Arhiv Provincije: SP, sv. 91, f. 246 i f. 253.

gradnju i da se odmah započnu radovi. Zbog velikog siromaštva u državi, ban nije mogao osigurati obećani novac, ali fra Grgo nije odustajao, već je iznajmio dvije kuće u župi i preuredio ih za škole. U kući u vlasništvu Ivana Keže (nalazila se kod mosta preko Studenčice na glavnoj cesti) bila je škola koju su pohađala djeca iz Zvirovića, Prćavaca i Stubice, a druga kuća iznajmljena je u Gornjim Studencima od Marijana Ereša. Najprije je otvorena škola na mostu preko Studenčice, a potom i ona druga. Prva škola u Studencima započela je s radom 5. travnja 1933., a prvi učitelj bio je Paško Zjačić iz Šibenika, kojemu je to bila prva služba. Kasnije će s radom započeti škola i u Gornjim Studencima, koja će imati drugog učitelja. Što se tiče crkvenih stvari, fra Grgo je naručio iz poduzeća "Naša sloga" iz Ljubljane zastavu Srca Isusova i sv. Franje, koja se nekada nosila u procesijama. Najvjerojatnije početkom 1934. godine, ta je zastava nabavljena od milodara puka i članova Trećeg reda sv. Franje, i taj je pothvat bio posljednji prije fra Grgina odlaska iz Studenaca 5. travnja 1934.⁷⁷

Nakon manje od tri godine djelovanja pojavilo se pitanje njegova premještaja u drugu župu. Župljani sela Studenci, Stubica i Zvirovići uputili su 10. ožujka 1934. dopis provincijalu, moleći da ostane njihov župnik fratar. Prije tri godine, 1931., čuli su da bi mogli dobiti biskupijskog svećenika za župnika, a ne fratra, te su tada ponovno izrazili želju da njihova župa ostane fratarska, a ne "popovska". Navedeni su sljedeći razlozi: Prvo, povijesna povezanost s fratrima. Župljani su oduvijek živjeli s fratrima, koje smatraju svojom pravom braćom, i fratri su ih uvijek podržavali, posebno u očuvanju hrvatskog identiteta. Povezani su sa samostanom na Humcu. Usmjerenost fratra na zajednicu: smatraju da fratar radi za crkvu i samostan, od čega koristi imaju i njihova djeca, dok "pop", prema njihovom mišljenju, radi za sebe i svoju rodbinu. Pristup župljanima: župljani žele da njihov župnik fratar bude dostupan u svako doba za sve potrebe, dok u slučaju "popa", pristup ovisi o volji njegove rodbine. Životni stil: fratar živi sam s dijakom, dok "pop" živi s rodbinom i služavkama, što župljani ne smatraju primjerenim, posebno u teškim vremenima. Posebno ističu fra Grgu Vasilja kao uzornog svećenika koji je u teškim vremenima učinio mnogo za zajednicu. Osim što je uredio okoliš, otvorio školu, osnovao povrtlarsko-voćarsku zadrugu, započeo je i gradnju crkve u Studencima. Župljani se nadaju da će provincijal udovoljiti njihovoj molbi i omogućiti fra Grgi da ostane s njima, kako bi zajedno dovršili gradnju crkve i nastavili s drugim korisnim radovima. Ako bi došao drugi svećenik, boje se da bi izgubili volju za daljnjim radom.⁷⁸ No, unatoč takvim željama župu je 1934. godine preuzeo don Jure Vrdoljak, jer je župa bila povjerena biskupijskom svećenstvu, a i prvi župnik nove

77 T. VUKŠIĆ, "Nastanak župe Studenci i svećenici koji su u župi pastoralno djelovali (1908.-2011.)," str. 355.

78 Arhiv Provincije: SP, sv. 103, f. 236.

župe bio je dijecezanski svećenik - don Marijan Kelava, župnik od 1908. do 1919., potom franjevci od 1919. do 1934., pa onda zastalno biskupijski svećenici.⁷⁹

Sačuvan je podatak da je na međugorskom brdu Križevac blagoslovljen križ u petak 16. ožujka 1934. Uvečer prije proslave zapaljeni su brojni *svitnjaci* po okolnim brdima i humcima, a pucali su mužari. Uza župnika su na misi i blagoslovu bili susjedni svećenici: fra Paško Martinac, fra Grgo Vasilj, fra Mladen Barabarić i fra Jako Križić. Blagoslov je obavio župnik, a propovijedao je fra Grgo Vasilj, rođeni Međugorčanin, župnik u Studencima.⁸⁰

O njemu je ovako zabilježio dr. don Tomo Vukšić: "Fra Grgo Vasilj bio je osebujna osoba vesele naravi, zbog čega je bio poznat diljem Hercegovine, a njegova subraća su ga zvala nadimkom 'car'. Što se tiče političkog stajališta, Vasilj je 1930-ih godina naginjao jugoslavenskoj političkoj misli. 'Za svoje rođake iz Međugorja, od kojih je ponekad posuđivao novac za crkvene potrebe, uvijek je pisao da se prezivaju Vasilj, dok se u župnoj kronici potpisivao kao Vasiljević'."⁸¹

U službi gvardijana u Mostaru (1934.-1937.)

Župljani Studenaca, Stubice i Zvirovića nisu uspjeli zadržati fra Grgu Vasilja. Prema dostupnim podatcima, u proljeće 1934. godine imenovan je gvardijanom samostana u Mostaru.⁸² Bio je uspješan gvardijan humačkog samostana i brzo se prilagodio novoj službi. U dopisu upućenom provincijalu 19. srpnja traži da mu se preda plaća fra Dominika Mandića i fra Ilije Rozića, te da Provincijalat nadoknadi samostanu troškove za braću laike: provincijskog obučara i krojača.⁸³ Vjerno je vodio financije mostarskog samostana i bio poduzetan u kupnji zemljišta za dobro Provincije. U dopisu od 23. travnja 1935. iznosi dugove samostana i traži dotaciju od 20.000 dinara.⁸⁴ Također, pažljivo je vodio brigu oko troškova za klerike od travnja 1935. do travnja 1936. godine.⁸⁵ Nakon dvije godine ponovno je predočio iznos duga Provincijalata prema samostanu, dokumentiran kao "izmišljeni dugo-

79 T. VUKŠIĆ, "Nastanak župe Studenci i svećenici koji su u župi pastoralno djelovali (1908.-2011.)," str. 350-392.

80 Robert JOLIĆ, *Župa Međugorje. 120 godina samostalnog života (1892.-2012.)*, Međugorje, 2013., str. 123.

81 T. VUKŠIĆ, "Nastanak župe Studenci i svećenici koji su u župi pastoralno djelovali (1908.-2011.)," str. 355.

82 Arhiv Provincije: SP, sv. 104, f. 156.

83 Arhiv Provincije: SP, sv. 105, f. 89.

84 Arhiv Provincije: SP, sv. 107, f. 496.

85 Arhiv Provincije: SP, sv. 114, ff. 342-350.

vi”, i tražio da se dug isplati. Nije sačuvan podatak je li taj dug zatvoren.⁸⁶ Fra Grgo Vasilj bio je poduzetan i u kupnji zemljišta za potrebe Provincije. Tako saznajemo od humačkog gvardijana fra Vale Zovke, koji u dopisu upućenom Provincijalatu 16. studenog 1936. ističe kako je imao mnogo muke da povрати vinograd u Radišćima koji je fra Grgo zamijenio s Alagom Sadikovićem.⁸⁷ Niti jedan podatak nije sačuvan o tome što se kasnije dogodilo s vinogradom. Osim navedene službe, fra Grgo je od 15. rujna 1934. obnašao službu vjeroučitelja u Jasenici.⁸⁸ Također, bio je revnostaan upravitelj i donosio je odluke kada je to bilo potrebno unutar članova Reda u samostanu. U dopisu od 31. listopada 1935. obavještava Provincijalat da je brat laik fra Čedo Buntić kažnjen s tjedna dana zabrane izlaska iz samostana zbog napada na Blaža Soldu. Moli Provincijalat da ga potpuno udalji iz mostarskog samostana.⁸⁹

Ostalo je zabilježeno da su fra Grgo, fra Frano Čuturić i fra Urban Barišić proslavili 25. obljetnicu ređenja 13. studenoga 1933. u Posušju.⁹⁰ Shodno tome, sačuvano je pismo njemačkog provincijala fra Meinarda Vonderhudea iz Saksonske franjevačke provincije sv. Križa u Werlu. Fra Meinard je 4. travnja 1936. poslao dopis Provincijalatu u povodu 25. obljetnice svećeničkog ređenja fra Grge Vasilja i fra Franje Čuturića, te ljubazno moli da se priloženo pismo proslijedi Vasilju i Čuturiću, njegovim starim prijateljima iz paderbornskih studentskih dana. Izražava nadu da su svećenici i provincijal dobro i šalje srdačne franjevačke pozdrave.⁹¹

Biti gvardijan mostarskog samostana predstavljalo je ugledan i moćan položaj. U ponedjeljak, 16. rujna 1935., u 17 sati, iz Dubrovnika je u Mostar stigao fra Leonardo Bello, general Franjevačkog reda, u pratnji svog tajnika, hercegovačkog provincijala fra Mate Čuturića, kustoda fra Urbana Barišića, provincijala dalmatinske provincije sv. Jeronima fra Kvirina Orlića i bivšeg provincijala Škunce. U Mostaru je bio pripremljen svečani doček na željezničkoj stanici. Zbog jakog nevremena i kiše, doček je u posljednjem trenutku premješten u crkvu. Unatoč nevremenu, veliko mnoštvo ljudi dočekalo je generala na stanici, oduševljeno kličući papi, Katoličkoj Crkvi, generalu i Franjevačkom redu. Na ulazu u crkvu, generala je dočekala Hrvatska glazba koja je izvela papinsku himnu. U ime građanstva, generalu je dobrodošlicu poželio advokat dr. Božo Nikolić, naglasivši važnost generalovog posjeta ovoj franjevačkoj pokrajini. Učenik škole Sestara milosrdnica Merdžo i kongreganistica Marica Krajina pozdravili su ga u ime katoličkih seljačkih društava i

86 Arhiv Provincije: SP, sv. 119, f. 11.

87 Arhiv Provincije: SP, sv. 117, f. 227.

88 Arhiv Provincije: SP, sv. 105, f. 339, f. 355 i f. 357.

89 Arhiv Provincije: SP, sv. 111, f. 68.

90 A. MARIĆ, *Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu*, sv. 2, str. 640.

91 Arhiv Provincije: SP, sv. 114, f. 352.

uručili mu buket cvijeća. U ime samostanske obitelji, gvardijan fra Grgo Vasilj dočekaao je generala i poželio mu dobrodošlicu na latinskom jeziku. Tijekom prilaska oltaru, bogoslovi su pjevali "Ecce fidelis servus et prudens" (Evo vjernog i mudrog sluge). U prezbiteriju ga je čekaao biskup Alojzije Mišić. Nakon ceremonijalnih obreda, otac general je održao govor na latinskom jeziku pred punom crkvom, a provincijal Čuturić ga je prevodio.⁹²

Vasilj je u svojoj službi mostarskog gvardijana obavljao i druge zadane dužnosti, poput pisanja izvješća o kandidatima za svečane zavjete. U arhivskoj regesti zabilježeno je da su kandidati za svečane zavjete u Mostaru 1. srpnja 1936. bili franjevci: Janko Bubalo, Makso Jurčić, Jerko Karačić, Vitomir Naletilić, Franjo Radišić, Matija (Emil) Stipić, Čedo Škrobo, Tazicije (Andrija) Šoljić i Željko Zadro.⁹³

Župnik u Čerinu (1937.-1943.)

Fra Grgo je imenovan župnikom u Čerinu 1937. godine, a Provincijalat je 21. svibnja 1938. obavijestio Bansku upravu u Splitu o premještanju franjevaca na župe, uključujući premještanje fra Grge Vasilja u Čerin.⁹⁴ Njegovom zaslugom pokrenut je projekt proširenja župne crkve u Čerinu. Godine 1940. počeo je prikupljati sredstva za proširenje crkve i izgradnju zvonika, u čemu su sudjelovali franjevci i iseljenici iz Čerina u Americi. Fra Grgo se 4. srpnja 1941. obratio Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja, Odjelu za bogoštovlje, sa zamolbom za financijsku pomoć kako bi dovršio radove na crkvi. Fra Radoslav Glavaš, predstojnik Odjela, odobrio je 30. kolovoza iste godine 10.000 kuna za izgradnju crkve.⁹⁵ Radovi na zvoniku započeli su 1942. godine, a hrvatski vojnici s položaja na Romaniji poslali su svoj prilog za izgradnju zvonika.⁹⁶ Radovi su izvedeni prema nacrtu poznatog arhitekta ing. Stjepana Podhorskog iz Zagreba iz 1939. godine, koji je predložio izgradnju poprečne lađe u crkvi. Proširenjem, crkva se gotovo udvostručila, ali nije postigla estetsku cjelovitost koju imaju crkve izgrađene u jedinstvenom stilu od početka. U Čerinu postoji jedinstven i jedincat običaj u cijeloj Hercegovini da u poprečnoj lađi tijekom nedjeljnih i blagdanskih misa sjede isključivo muškarci, iako je inače običaj da žene sjede naprijed, a muškarci straga. Pretpostavlja se da je fra Grgo ovim običajem dodatno motivirao muškarce iz župe da podrže proširenje crkve,

92 P. KNEZOVIĆ, *Studij bogoslovije u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji 1860.-1945.*, str. 362.

93 Arhiv Provincije: SP, sv. 115, f. 274.

94 Arhiv Provincije: SP, sv. 124, f. 75-85.

95 H. MANDIĆ, *Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i poraću*, str. 127-128.

96 Robert JOLIĆ, "Povijest župe Čerin: Materijalna i duhovna izgradnja," u: *Župa Čerin, 150. obljetnica osnutka župe (1864.-2014.)*, uredili Dario Dodig i Dijana Korać, Čitluk - Čerin, 2014., str. 92.

obećavši im da će novi dio crkve biti isključivo njihov.⁹⁷ U to vrijeme postavljeni su i vitraji u prezbiteriju i poprečnoj lađi, koje su darovali fra Mile Miloš, fra Toma Zubac, fra Bernardin Smoljan, Društvo sv. Ante, kao i pojedinci poput Šimuna Buntića. Tijekom mandata fra Grga Vasilja, crkva je proširena izgradnjom poprečne lađe, dobivši oblik križa, no, zvonik nije izgrađen.⁹⁸

Fra Grgo je krajem 1937. godine, u svojoj prvoj godini službe u Čerinu, osnovao Društvo sv. Ante, koje je brojalo 300 članova.⁹⁹ Krajem 1938. godine, Društvo su posjetili duhovnici iz Mostara fra Drago Stojić i dr. fra Rufin Šilić. Zabilježili su: "Jedno od najboljih društava sv. Ante u Hercegovini jest ono u Čerinu, koje je osnovao i vodi o. fra Grgo Vasilj." Cijeli dan su proveli s članovima, koji su se tom prilikom ispovjedili i pričestili. Taj posjet ostao je u lijepom sjećanju i članovima Društva i njihovim gostima. Fra Grgo je 20. siječnja 1941. provincijalu fra Krešimiru Pandžiću poslao izvješće o Trećem redu sv. Franje u župi Čerin, no, to izvješće nije sačuvano u Arhivu Provincije.¹⁰⁰ U listopadu 1941. Društvo sv. Ante je prvi put javno nastupilo sa svojim pjevačkim zborom, osnovanim nedavno. Na početku nove "školske" godine održali su zaziv Duha Svetoga, a pjevački zbor Društva nastupio je prvi put, što je privuklo mnoge nove članove. Voditelj zbora bio je kapelan fra Kamilo Milas.¹⁰¹

Fra Grgo je također nastojao povećati osoblje u župi Čerin. Dana 11. travnja 1939. tražio je mladog kapelana kao pomoćnika.¹⁰² Međutim, zbog nedostatka soba, zabilježeno je 26. rujna 1939. da nije mogao primiti novaka fra Eduarda Dugandžića na oporavak.¹⁰³ Dana 12. studenog 1940. provincijal fra Krešimir Pandžić je u dopisu zatražio od župnika fra Grga izvješće o fra Miroljubu Skoki, pitajući je li istina da nije otišao u Blizance, već "šetnje pravi po tuđim župama".¹⁰⁴ Koji dan kasnije, 20. studenog, fra Grgo je odgovorio da je s njegovim dopuštenjem fra Miroljub Skoko otišao obići roditelje i ostao tamo sedam dana, nakon čega se vratio bolestan.¹⁰⁵ Fra Grgo je uredio sve dugove glede redovine i drugih davanja župljana i župnikova duga prema mjesnom samostanu (samostanska administracija), o čemu je izvijestio 9. rujna 1941.¹⁰⁶

97 Dario DODIG, "Dušobrižništvo u župi Čerin," u: *Župa Čerin, 150. obljetnica osnutka župe (1864.-2014.)*, uredili Dario Dodig i Dijana Korać, Čitluk - Čerin, 2014., str. 166-167.

98 R. JOLIĆ, "Povijest župe Čerin: Materijalna i duhovna izgradnja," str. 91.

99 *Isto*, str. 103.

100 Arhiv Provincije: SP, sv. 134, f. 558.

101 H. MANDIĆ, *Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i poraću*, str. 109.

102 Arhiv Provincije: SP, sv. 126, f. 426.

103 Arhiv Provincije: SP, sv. 128, f. 42.

104 Arhiv Provincije: SP, sv. 131, f. 391.

105 Arhiv Provincije: SP, sv. 131, f. 436.

106 Arhiv Provincije: SP, sv. 146, f. 256.

Gvardijan i župnik u Mostaru (1943.-1945.)

Dana 26. kolovoza 1943. u Mostaru je održana jesenska sjednica provincijalnog definitorijskog sabora. Na toj sjednici fra Grgo je izabran za gvardijana mostarskog samostana, zamijenivši fra Dobroslava Šimovića, koji je imenovan profesorom na Širokom Brijegu. Istovremeno, fra Živko Martić premješten je na mjesto župnika u Čerinu.¹⁰⁷ Provincijalat je 27. kolovoza donio odluku kojom je obavijestio fra Grgu Vasilja da je izabran za gvardijana samostana u Mostaru, uz napomenu da se što prije odazove novoj dužnosti.¹⁰⁸ Dana 31. kolovoza 1943. mostarski biskup Petar Čule podijelio je jurisdikciju i kanonsku misiju fra Grgi, župniku u Mostaru, fra Živku Martiću, župniku u Čerinu, i drugima, na molbu provincijala.¹⁰⁹ Slijedom toga, provincijal fra Leo Petrović je u dopisu od 15. rujna obavijestio biskupa Čulu da je fra Grgo položio zakletvu protiv modernizma.¹¹⁰

Provincijal Petrović obavijestio je 20. rujna 1943. Ministarstvo bogoštovlja Nezavisne Države Hrvatske o premještanju fra Grgu Vasilja u Mostar.¹¹¹ Fra Grgo je revno vodio samostan i obavljao svakojake poslove, a ostalo je zabilježeno da je izvijestio provincijala 14. listopada 1943. o mrtvačkoj milostinji.¹¹² Nekoliko mjeseci kasnije, 8. siječnja 1944., fra Grgo je uputio dopis provincijalu Petroviću u kojem javlja da je udovoljio mrtvačkoj milostinji i moli da na isti način zadovolji i ostaloj. Provincijal je istoga dana odgovorio kako je primio izvješće na znanje, te naložio da se postupi jednako i s ostatkom milostinje.¹¹³ Pola godine kasnije, 5. lipnja, fra Grgo je javio provincijalu o mrtvačkoj milostinji i zatražio upute od Provincijalata kako postupiti. Provincijalat mu je istoga dana javio da samostan treba ispjevati 27 misa trojki, a 2606 kuna preneti na novi račun mrtvačke milostinje.¹¹⁴ Fra Grgo je 7. listopada izvijestio provincijala da je postupio prema uputama i zadovoljio mrtvačkoj milostinji. Fra Grgo je zbog svojih dužnosti povremeno izbivao iz samostana, a redovito ga je mijenjao provincijal Petrović kao samostanski starješina.¹¹⁵ Vasilj je tijekom posljednjih godina Drugog svjetskog rata smjestio u mostarski samostan i crkvu mnoge izbjeglice i prognanike iz istočne Hercegovine, te ih prehranjivao. Ponekad je u mostarskom samostanu bilo i do 300 osoba dnevno, čime je mnoge spasio od sigurne smrti.¹¹⁶

107 Ante MARIĆ, *Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu*, sv. 3, Mostar, 2011., str. 328.

108 Arhiv Provincije: SP, sv. 140, f. 360.

109 Arhiv Provincije: SP, sv. 140, ff. 366-367.

110 Arhiv Provincije: SP, sv. 141, f. 69.

111 Arhiv Provincije: SP, sv. 141, ff. 74-78.

112 Arhiv Provincije: SP, sv. 141, f. 181.

113 Arhiv Provincije: SP, sv. 143, f. (stara oznaka 376).

114 Arhiv Provincije: SP, sv. 144, f. 467 i f. 549.

115 Arhiv Provincije: SP, sv. 144, f. 550.

116 T. VUKŠIĆ, "Nastanak župe Studenci i svećenici koji su u župi pastoralno djelovali (1908.-2011.)," str. 356.

Ubojstvo fra Grge Vasilja

Prema dostupnim historiografskim izvorima 14. veljače 1945. u samostan su došli liječnik Jure Grubišić sa suprugom i Đuka Spužević (Cvitan) koji je rekao da se hrvatska vojska povlači i da će Mostar pasti. Savjetovao je onima koji žele bježati da idu vlakom za Sarajevo, a potom za Zagreb. Provincijal fra Leo Petrović je franjevcima poručio, ako se netko osjeća krivim ili misli da partizani imaju nešto protiv njega, neka učini što misli da je najbolje. Prema nekim svjedočenjima, gvardijan franjevačkog samostana fra Grgo Vasilj, zajedno s fra Leom Petrovićem, navodno se zalagao kod poglavnika Ante Pavelića da se spriječe ubijanja Srba i bacanje u jame u istočnoj Hercegovini. Navodi se da je fra Grgo otišao na mjesto pokolja u istočnoj Hercegovini, gdje su zahvaljujući njegovoj intervenciji neki zarobljeni Srbi pušteni. Fra Grgo je ostao u samostanu, dok je jedino fra Vendelin Vasilj otišao s postrojbama NDH i civilima prema Sarajevu.¹¹⁷ Drugi svjedok, fra Lucijan Kordić, navodi da je u to vrijeme provincijal izdao pismo na latinskom jeziku u kojem je izjavio da gvardijani i župnici trebaju ostati na svojim mjestima u ovim teškim vremenima, dok se drugi mogu skloniti ako žele. Fra Grgo je rekao da bi on otišao, ali je odlučio ostati zbog naređenja, svjestan da bi mogao biti ubijen.¹¹⁸

U franjevački samostan u Mostaru došli su između 15 i 16 sati 14. veljače 1945. časnici VIII. dalmatinskog korpusa. Dočekao ih je provincijal Petrović i naredio gvardijanu da donese vino i pršut. Razgovarali su o svemu, a kad su otišli, franjevci su među sobom govorili kako su to fini ljudi i da je nemoguće da oni ubijaju. Provincijal Petrović još je jednom ponovio kako ne vjeruje da su franjevce na Širokom Brijegu ubile takve uljudne osobe, te je bio uvjeren da im se neće ništa dogoditi, tješio je braću da treba preživjeti danas, a da će sutra biti bolje. Očigledno, a kako je vrijeme prolazilo, fra Leo je počeo sumnjati u pozitivan ishod zamršene situacije tijekom borbi za Mostar 12.-14. veljače 1945. Časna sestra Valerija Ilić svjedoči da joj je navodno fra Leo rekao da se skloni u podrum, u sklonište za fratre i civile, gdje je fra Leo svima davao odrješenje. Dok je to činio, okupljenima je rekao: “Spremimo se na smrt, ako je Božja volja. I ako budemo ovdje, nemojmo se bojati ničega. Bog je s nama. Pokajite se za svoje grijehе, svi se pokajmo.” Fra Leo je tada rekao Peri Vasilju, izbjeglici iz Međugorja koji se tada nalazio u samostanu u Mostaru: “Pero, gubite svećenike, možda ih nećete imati. Samo na času smrti recite ‘Isuse milosrdni’ i oprostit će ti se grijesi. Samo to reci.” Nakon nekog vremena u samostan je došao opunomoćenik OZN-e 29. hercegovačke divizije Branko Popadić. Naredio je da svi franjevci dođu u zborni-

117 H. MANDIĆ, *Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i poraću*, str. 370.

118 JOZO ZOVKO i IVICA ŠARAC (priř.), *Swjedočanstva o ubijenoj gimnaziji*, Mostar, 2024., str. 235.

cu na popisivanje. Prema tvrdnjama nekih svjedoka, 14. veljače 1945. pripadnici OZN-e sastavili su popis "politički sumnjivih osoba". Popadić je posebno popisao samostansku obitelj, a posebno sve ostale. Nazočni su bili fra Ilija Rozić i fra Mile Leko. Popadić im je rekao da će ostati u zbornici cijelu noć, na što mu je Rozić rekao kako ima starijih ljudi i da je u zbornici hladno. Na to je Popadić odvratio da im ne može biti hladno u toj toploj sobi jer da su se oni (partizani) morali smrzavati po planinama, dok su oslobađali mostarske franjevce. Popadić je otišao do nadređenih, dok su franjevci i partizani podređeni Popadiću čekali u samostanu. Nakon Popadićeve povratka počelo je ispitivanje franjevaca. Prvi je na redu bio fra Leo Petrović, kojega je OZN-a optužila da snosi odgovornost jer je pustio zlikovce (to jest neke franjevce) da pobjegnu, a fra Grgu Vasilja optužili su da je bio povezan s Crnom legijom zato što se prezivao Vasilj, kao i Staniša Vasilj, poznati ustaša. Ispitivali su i fra Zlatka Sivrića, ali su ga pustili. Naposljetku, u zbornici su ostali fra Leo Petrović, fra Grgo Vasilj, fra Jozo Bencun, fra Rafo Prusina, fra Bernardin Smoljan, fra Kažimir Bebek i fra Nenad Pehar. Provincijal je zamolio tajnika fra Bonicija Rupčića da iz njegova ureda donese propusnicu Cvitana Spuževića za fratre, no, fra Bonicije preporuku nije pronašao u fra Leovoj sobi. Zbog slične partizanske propusnice spašeni su fra Zlatko Sivrić i fra Darinko Brkić, koji su je imali uza se.¹¹⁹

Pokolj je izvršila OZN-a uz pomoć organizacije Mladi muslimani 14. veljače 1945. u Mostaru. Pretpostavlja se da su njihova tijela bačena u Neretvu, negdje na Čerkru, i nikada nisu pronađena.¹²⁰ Svjedoci navode kako su partizani u večernjim satima 14. veljače fratre vodili svezane od franjevačkog samostana prema Donjoj mahali, gdje su ih ubili i bacili u Neretvu. Od fratarskih su habita pojedine muslimanke kasnije šile dimije i suknje, a djeci hlačice. Tako Ivan Lavrić navodi da su sedmoricu fratara vodili partizani između sebe i da su bili svezani. Tukli su ih nogama i šakama. Puno je žena izišlo na ulicu i gledalo kako ih odvođe. Jedan je fratar od udaraca povraćao, a partizan ga je udarao, i on je jaukao. Drugi, mlađi fratar ga je nastojao podići pa je dobio puno udaraca. Tako su zašli u Donju mahalu. Kasnije je Pavo Kujundžić pričao Ivanu da je gledao kako su partizani najprije skinuli habite fratrima pa su potom pucali u njih, jednog po jednog. Potom su svezali kamen za svakoga od njih i dvojica partizana su ih bacili u Neretvu. Pavo je pričao da su fratri "samo molili (...). Kaže molili su Očenaš, Zdravomariju, svi." Jedan od njih ih je pozvao: "Daj da se pomolimo jer nam je kraj." (...). "Onda su se svi molili, molili, molili. I kako su molili, tako su pucali u njih." Partizani su im branili da mole, a potom su pucali u njih i bacili ih u nabujalu Neretvu. Kasnije su neki od habita pravili hlače. Jedan, koji je imao kćer i sina, nosio je također hlače

119 H. MANDIĆ, *Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i poraću*, str. 370-371.

120 *Isto*, str. 372-373.

skrojene od habita i hvalio se kako je on ubio fratre. “Samo mjesec dana iza toga oslijepio je, a kćer umrla od raka glave.”¹²¹

Skupina mostarskih franjevaca ubijena je iz mržnje prema vjeri, zbog zastupanja hrvatske državnosti, te zbog toga što su bili Crkvi odani svećenici, poslušni svojim poglavarima i geslu franjevačkog reda “Pax et bonum”. Shodno tome bili su ne-kompromitirani pristaše demokracije zapadnog tipa koji su rješenje vidjeli u utemeljenju hrvatske nacionalne države. Kao vodeći intelektualci u Hercegovini bili su stoga ideološka prijetnja KPJ za uspostavu novog društvenog poretka, odnosno potencijalni neprijatelji.¹²²

dr. sc. Hrvoje Mandić

121 Arhiv Vicepostulature: razgovor s Ivanom Lavrićem vodio vicepostulator fra Miljenko Stojić 18. veljače 2014.

122 H. MANDIĆ, *Hercegovačka franjevačka provincija u Drugom svjetskom ratu i poraću*, str. 377.

KRVLJU OPEČAĆENI ZA NEBO

Životopisi šezdeset šestorice hercegovačkih franjevaca
ubijenih u Drugom svjetskom ratu i poraću

Priredio:
dr. fra Robert Jolić

Mostar, 2025.